

πολιτισμός

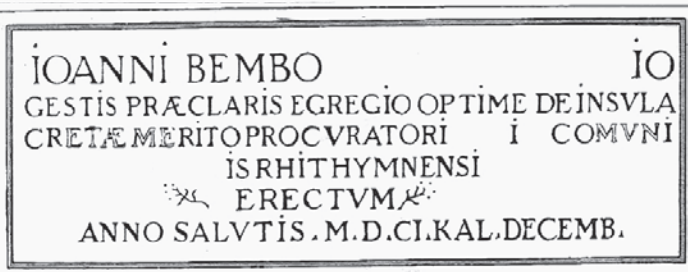

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Αναδιφρώντας το χθες 34

Αποθαρσύνοντας τους αναγεννησιακούς ρυθμούς στα βενετσιάνικα θυρώματα του Ρεθύμνου (μέρος III)

Συνεχίζοντας την περιήγησή μας στα βενετσιάνικα θυρώματα του Ρεθύμνου, θα κοινοποιήσουμε για να σχολιάσουμε τη φωτογραφία που μας έγινε γνωστή από τον προσεχή ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό της. Στην πραγματικότητα δεν προσθέτει ουσιαστικά στοιχεία σε εκείνα που αναφέραμε την περασμένη εβδομάδα για το θυρώμα του Πύργου του Ρολογιού: πλαισίωση από δύο δωρικές κολόνες, τοξωτό υπέρθυρο, επιστήλιο με επιγραφή, αγκωνάρια σε εισεχουσες και εξεχουσες σειρές. Σε κάθε περίπτωση η φωτογραφία επιβάλλεται να αγοραστεί από τον Δήμο Ρεθύμνης, όχι βέβαια για να στολίσει κάποιο συρτάρι ή τοίχο, όπως ο πίνακας Civitas Rethymnae, αλλά ένα Μουσείο Ιστορίας της Πόλης του Ρεθύμνου, για το οποίο αγωνιζόμαστε από το 1994.

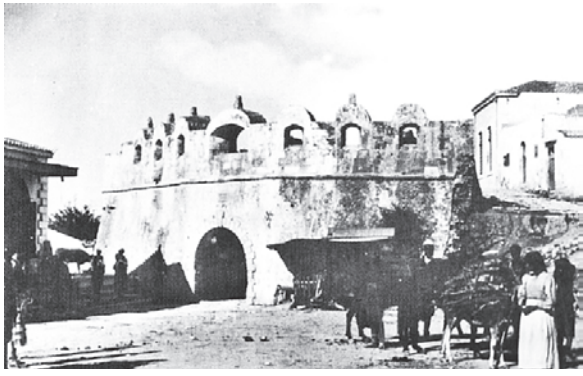
Η επιγραφή του θυρώματος λανθάνει σήμερα, ευτυχώς όμως το περιεχόμενό της διασώθηκε από τον G. Gerola: «Αφιερωμένο από τον Ιωάννη Μπέμπο, γιο του Αυγούστου, γνωστό για τις ένδοξες πράξεις του, Επίτροπο του Αγίου Μάρκου, στην κοινότητα του Ρεθύμνου, τον Δεκέμβριο του σωτηρίου έτους 1601». Διασώζεται ευτυχώς και το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, που κοσμούσε τον Πύργο, στην αυλή της Loggia, όπως άλλωστε και ένα ακόμα λιοντάρι του Αγίου Μάρκου (της Μεγάλης Πόρτας αυτό), στον ίδιο χώρο. Εκείνο που δεν διασώθηκε είναι το λιοντάρι της κεντρικής Πύλης της Φορτέτζας, την οποία θα συναντήσουμε παρακάτω.

Στην οδό Τομπάζη θα σταθούμε μπροστά στο θυρώμα που εισάγει στο υποστατικό της οικογένειας Μοάτσου (Moazzo). Συγκροτείται, όπως και εκείνα της οδού Αρκαδίου (ΚΕΔΗΡ), της οδού Τσουδερών και της οδού Κλειδί, από παραστάδες, πλαισιωμένες από σύνθετες κολόνες, με κολόνες κάτω και κολονέτες πάνω. Από αυτές σώζονται μόνο αυτές της ανατολικής πλευράς, ενώ ελλείπει και η επίστεψη συνολικά του θυρώματος. Πολύ χαρακτηριστικά είναι τα ανάγλυφα κεφάλια πολεμιστών που κοσμούν τα κυκλικά τρίγωνα του θυρώματος και οι αυλοί που κοσμούν τα επίκρανά του.

Η πορεία που ακολουθούμε δεν μπορεί παρά να μας οδηγήσει στη μία από τις έξι «πορτάρες» του Ρεθύμνου, τη Μεγάλη Πόρτα (οι άλλες πέντε είναι η κύρια Πύλη της Φορτέτζας, του Πύργου του Ρολογιού, του Αγίου Φραγκίσκου, της Santa Maria και της οδού Αρκαδίου-Χάνι Παττακού). Η Πύλη Guora οικοδομήθηκε στα χρόνια που ρέκτορας της πόλης ήταν ο Jacopo Guoro (1566-1568) και περιλάμβανε μια στοά τεθλασμένη, με μήκος 18 περίπου μέτρων. Το σωζόμενο θυρώμα αποτελεί την εσωτερική πύλη της στοάς αυτής. Αρχικά οι παραστάδες πλαισιώνονταν από αντίστοιχους πεσούς, κατασκευασμένους με αγκωνάρια με λοξότμητες ακμές. Στο επιστήλιο υπήρχαν τρεις θυρεοί, ενώ το τύμπανο του αετώματος κοσμούσε λιοντάρι του Αγίου Μάρκου.

Θα αναρωτηθεί κανείς πώς ήταν η εξωτερική πύλη της στοάς Guora και θα απορήσει όταν τη δει τόσο απλή στην παρατηρήσιμη φωτογραφία. Το ίδιο απλή ήταν, όπως έχουμε ήδη δει, η Πύλη της Άμμου και δεν θα πρέπει να διαφοροποιούνται εν' αυτού η τρίτη πύλη των τειχών, η πύλη του Αγίου Αθανασίου αλλά και η πολύ μικρότερη πύλη που οδηγούσε στον ταρσανά, στα σημερινά «Ηλιοβασιλέματα», η Πύλη Squero. Όπως καταλαβαίνουμε, το Ρέθυμνο δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να συναγωνιστεί το Ηράκλειο και τα Χανιά, σε μεγαλοπρέπεια στις πύλες της οχύρωσής του, όπως οι πόλεις αυτές στην Πύλη του Παντοκράτορα, στην Πύλη Colombo και σε μερικές ακόμα άλλες.

Μόνο πολύ αργότερα, το 1865, όταν αποφασίστηκε να οικοδομηθούν οι Στρατώνες και να γκρεμιστεί ο προμαχώνας Καλλέργη και η Πύλη του

Αγίου Αθανασίου, μόνο τότε η πύλη που την αντικατέστησε και μας είναι γνωστή με έξι ονόματα (Μαρμαρόπορτα, Καινούρια Πόρτα, Πόρτα του Στρατώνη, Πόρτα του Κισλά (Στρατώνη), Αρκά Καπί (Αρκά Καπού = Πίσω Πόρτα και Χανιόπορτα), προσπάθησε να έχει κάποια μεγαλοπρέπεια. Κι αυτό όχι μόνο με το υλικό κατασκευής της αλλά και με την αετωματική της επίστεψη, για την οποία μάς είναι γνωστό ότι το τύμπανο της κοσμούσαν από ένα γδαρμένο οικόθμιο, πιθανό υπόλειμμα από κάποιο μαρμάρινο σπάραγμα της ήδη ξεχασμένης Βενετοκρατίας.

Το θυρώμα, ή μάλλον τα θυρώματα του Αγίου Φραγκίσκου, αποτελούν την επόμενη στάση μας. Μεγαλοπρέπτερο είναι βέβαια εκείνο του καθολικού της Μονής, που θα πρέπει να είναι και μεταγενέστερο του κτηρίου στο οποίο εισάγει. Σε κάθε περίπτωση το θυρώμα αυτό εντυπωσιάζει με την πληθωρική του διακόσμηση, που αγγίζει τα όρια της επίδειξης, ιδιαίτερα στο κλειδί του, το οποίο επιστέφεται με ένα τεράστιο φύλλο άκανθας. Ανήκει συνολικά στον κορινθιακό ρυθμό, εκτός από τα κιονόκρανά του, που είναι σύνθετου ρυθμού. Πολύ εντυπωσιακό, ως προς το ύψος του τουλάχιστον, είναι και το θυρώμα εισόδου σε ένα από τα τέσσερα παρεκκλήσια της Μονής, το οποίο είναι κατασκευασμένο από μάρμαρο.

Και αν το αρχικό θυρώμα αναπαράγει εκείνο της κεντρικής πύλης της Φορτέτζας, το νεότερο είναι πολύ απλούστερο. Οι κατασκευαστές του δεν σκοπίστηκαν να αφαιρέσουν τα σύμβολα του παλιότερου καθεστώτος, τα λιοντάρια στα αριστερά και στα δεξιά του, αλλά αρκέστηκαν να προσθέσουν πιο ψηλά δύο αεμ, τα δικά τους δηλαδή εθνόσημα, αποτελούμενα από στήλες σφαιρών που επιστέφονται από μισοφέγγαρα. Εκείνο όμως που αυξάνει την αξία αυτού του θυρώματος, πέραν του συμβολισμού των δύο κατακτήσεων, είναι η κάλυψη του κενού ανάμεσα στα δύο τόξα από ένα πληθωρικό επιτεδόγλυφο κληματαριάς, που μάλιστα διασώζει μέχρι σήμερα τα χρώματά του.

Στην περίπτωση του διπλανού θυρώματος του Τούρκικου Σχολείου, η μεγάλη διάσταση εκείνου της Βενετοκρατίας ήρθε να μετριαστεί, όταν πια θα έπρεπε να εξυπηρετήσει άλλες ανάγκες, κατά την περίοδο της Οθωμανικής Κατοχής.

Ακόμα πιο εντυπωσιακό από το θυρώμα εισόδου στο καθολικό της μονής των Φραγκισκανών μοναχών είναι εκείνο μιας άλλης, πολύ κοντινής μονής, της Santa Maria των Αυγουστινιανών μοναχών, του μεταγενέστερου τεμένους Γαζή Χουσεϊν Πασά (Νερατζές). Το πρότυπό του μπορούμε να αναζητήσουμε στα σχέδια του Sebastiano Serlio καταρχήν και πιο πίσω στον χρόνο στα ρωμαϊκά θριαμβικά τόξα. Δύο ζευγάρια από κολόνες ημικυκλικής διατομής, με κιονόκρανα κορινθιακά, πλαισιώνουν το μεγάλο άνοιγμα και στο ενδιάμεσο κενό αφήνουν δύο ζεύγη λεπτόλιγων κογχών. Το τόξο υποβαθμάζεται από ένα ζευγάρι παραστάδων και καταλήγει σ' ένα ιδιαίτερα τονισμένο φουρούσι στη θέση του κλειδιού. Οι κολώνες πατούν σε εντυπωσιακά βάθρα και πάνω από τα κιονόκρανά τους υψώνεται ένας θριγκός που παρουσιάζει δύο μικρές υποχωρήσεις.

Στην οδό Βερνάρδου, στο μέγαρο της οικογένειας Clodio, που περιλάμβανε και το διπλανό κτήριο του Λαογραφικού Μουσείου, θα αποθαυμάσουμε ένα απλό μεν θυρώμα, κορινθιακού ρυθμού, αλλά με την εντυπωσιακή επιγραφή «VIRTUTE FULCIDA DOMUS», που θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «Η αρετή κάνει το σπίτι να αστράφτει», και την ημερομηνία των Καλενδών του Ιουνίου του έτους 1609.

Το θυρώμα φέρει οριζόντιο και καταεπί γείσο, ενώ αξιολογός είναι ο γλυπτικός διάκοσμος του τυμπάνου του, που περιλαμβάνει το οικόθμιο της οικογένειας Clodio και εκατέρωθεν του φυλλώματα και λουλούδια. Το ίδιο οικόθμιο, σε πολύ μεγαλύτερο μέγεθος, μπορούμε να παρατηρήσουμε σε κάποια επίσκεψή μας στο αγροτικό υποστατικό της οικογένειας στο Χρυσοναστήρι, που σήμερα στεγάζει το Στρατιωτικό Μουσείο.

Στην οδό Νικηφόρου Φωκά μπορούμε να παρατηρήσουμε πολλά θυρώματα, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν στην περίοδο της Οθωμανικής Κατοχής. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ένα βενετσιάνικο θυρώμα με κορινθιακού ρυθμού παραστάδες, που διακόπτονται στο μέσον από κυκλικές ροζέτες. Τα κυκλικά του τρίγωνα είναι στολισμένα με ανάγλυφα κεφάλια πολεμιστών, ενώ πάνω τους ξεχωρίζουν τα τρία τελευταία γράμματα από μια χαμένη σήμερα λατινική επιγραφή: LUS. Αυτή όμως δεν είναι η μοναδική έλλειψη του θυρώματος, αφού απουσιάζει και το οριζόντιο γείσο, που θα το καθιστούσε ασφαλώς πολύ εντυπωσιακότερο.

Στην οδό Πάνου Κορωνοίου θα σταματήσουμε για να παρατηρήσουμε ένα βενετσιάνικο θυρώμα, που με πρώτη για να χρονολογήσουμε στην περίοδο της Οθωμανικής Κατοχής, αλλά θα πέφταμε έξω. Έχει μεγάλο πλάτος και συγκροτείται από παραστάδες και κολόνες, που μοιράζονται κοινά επίκρανα. Τα εντυπωσιακά σημεία στο θυρώμα αυτό είναι η υπερβολική διακόσμηση του, με κληματαριές και γλάστρες με γαριφαλιές, και το γεγονός ότι η διακόσμηση αυτή είναι τόσο επιτεδόγλυφη, ώστε να μας ξεγελά στη χρονολόγησή του.

Και φτάνουμε μπροστά σε ένα ακόμα αριστουργημα, στο θυρώμα του μεγάρου της οδού Κλειδί. Συγκροτείται από παραστάδες και δίτονες κολόνες, με κορινθιακά κιονόκρανα. Το σύνολο αυτό καταλήγει σε έναν πλουσιότατο θριγκό, στον οποίο αναρχώνται στα δέντρα για να συλλάβουν τα κουνισμένα άσπρη πουλάκια. Η επιγραφή QUI SPERAT IN DEO SUBLEVABITUR (Όποιος ελπίζει στον Θεό θα ανακουφιστεί) έρχεται να μας θυμίσει ότι η επιρροή της Εκκλησίας ήταν ακόμα ισχυρή στα χρόνια της κατασκευής του, ενώ λίγο αριστερότερα τα δελφίνια στην βάση του παραθύρου μάς υποβάλλουν την ιδέα για μια ακόμα ξενάγηση, με θέμα τα ανοίγματα των παραθύρων της Παλιάς Πόλης.

Φτάσαμε όμως μπροστά στην κεντρική πύλη του φρουρίου του Ρεθύμνου, η κατασκευή της οποίας τοποθετείται χρονικά στα πρώτα χρόνια της ένατης δεκαετίας του 16ου αιώνα. Το εσωτερικό θυρώμα δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, πέραν του μεγέθους των λαξευτών λίθων που τη συγκροτούν και του γεγονότος ότι αυτή ακριβώς η απλότητά του βοήθησε στο να αποτελέσει πρότυπο για μια ολόκληρη σειρά θυρωμάτων, στην Παλιά Πόλη (οδοί Θεσσαλονίκης και Δασκαλογιάννη) και στην ύπαιθρο του Ρεθύμνου (Μούντρος κ.α). Το εξωτερικό θυρώμα εντάσσεται σε ένα παραλληλόγραμμο πλαίσιο, που στην πάνω πλευρά του έχει ημικυκλικό σχήμα. Εκεί διαμορφώθηκαν μια ορθογωνική κόγχη, στην οποία είχε τοποθετηθεί ένα -λανθάνον σήμερα- λιοντάρι του Αγίου Μάρκου.

Τα -κουρασμένα- βήματά μας, μας οδηγούν στην οδό Πατελάρου, για δύο λόγους. Ο πρώτος απ' αυτούς είναι για να παρατηρήσουμε από κοντά ένα από τα δύο γνωστά μέχρι σήμερα προαναγεννησιακά θυρώματα της πόλης, αυτό δηλαδή που οδηγεί από την αυλή στο ναό του Αγίου Λαζάρου, με τους χαρακτηριστικούς πλοχμούς του. Ο δεύτερος λόγος είναι για να παρευρεθούμε στον επάνω όροφο του κτηρίου σε μια αναλυτική προβολή, που περιλαμβάνει όλα τα θυρώματα που είδαμε in situ αλλά και εκείνα που δεν μπορούσαμε να εντάξουμε στη διαδρομή μας, και άλλα, από την υπόλοιπη Κρήτη και από την «μητέρα» Βενετία. Κι ακόμα, για να ευχαριστήσουμε το Αναγεννησιακό Φεστιβάλ και τους ανθρώπους του, που συμπεριέλαβαν την περιήγησή μας στις παράλληλες εκδηλώσεις τους, αλλά και στην Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία που μας παραχωρεί πάντα με προθυμία τον εκθεσιακό της χώρο. **Και στην επόμενη ξενάγηση, με το καλό!**

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr